

Helsingin kaupungin opetusviraston perusopetuslinjalle:

Vaatus katsomusaineiden opetusjärjestelyistä

Esitän ensin vaatimukseni yleisen perustan, sitten vaatimukseni Helsingin kaupungille ja lopuksi Helsingin kaupungin peruskoulun nykyisen tilanteen tarkastelun.

Vaatumukseni yleinen perusta. Kantelin syyskuussa 2003 eduskunnan oikeusasiamiehelle tavoista, joilla toisaalta Helsingin kaupungin opetustoimi ja toisaalta Espoon kaupungin opetustoimi olivat toteuttaneet 1.8.2003 voimaan astuneet uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetusta koskevat perusopetuslain muutetun 13 §:n ja lukiolain muutetun 9 §:n sekä perustuslain 11 §:n säännöksen, että kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Nämä kanteluni koskivat myös suoraan tai välillisesti Opetushallituksen kesäkuussa 2003 asiasta antamia muistioita/tiedotteita. Heinäkuussa 2003 oli helsinkiläisen Roihuvuoren ala-asteen koulun rehtori Satu Honkala kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle näistä Opetushallituksen muistioista.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio ratkaisi 6.6.2005 Satu Honkalan kantelun (dnro 1705/4/03) ja 22.6.2005 Helsingin-kanteluni (dnrot 1991/4/03 ja 2097/4/03) sekä samoin 22.6.2005 Espoon-kanteluni (dnro 2083/4/03). Kanteluni hän käänsi koskemaan yksin Opetushallituksen ohjeita, ja niiden ratkaisuihin hän viittasi Satu Honkalan kantelusta antamaansa ratkaisuun. Ratkaisut vaativat Opetushallitusta tarkentamaan ohjeensa ja esittämään 31.12.2005 mennessä, mihin toimenpiteisiin Opetushallitus on asiassa ryhtynyt. Opetushallitus antoi 28.2.2006 perusopetusta ja 31.3.2006 lukiota koskevat täsmennetyt muistiot (tiedotteet 19/2006 ja 28/2006; verkkoon ja siten tiedokseni ne tulivat 15.3.2006 ja 26.4.2006).

Korkein hallinto-oikeus antoi 25.11.2004 vuosikirjapäätöksen KHO:2004:99, joka antaa perusopetuslain 13 §:n eräälle ilmaisulle seuraavan tärkeän tulkinnan: ”Kun otetaan huomioon uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentti ja lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta annetun lain 5 §, toinen huoltajista ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi tehdä perusopetuslain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman lapsen osallistumisesta [enemmistön] uskonnonopetukseen.” Perusteluina käytetyt lainkohdat sanovat erityisesti, että lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät pääsäännön mukaan huoltajat yhdessä ja että asiassa, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat päättää vain yhdessä.

Opetushallitus viittasi tähän KHO:n päätökseen lisäselvityksessään ja -lausunnossaan 18.3.2005 kanteluistamme. Tämä näkyy seuraavasti apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa Satu Honkalan kanteluun:

”Opetushallituksen mukaan korkeimman hallinto-oikeuden mainitusta perusopetuslain 13 §:n 1 momentin tulkinnasta voitaneen päätellä, että ennen lainmuutosta uskonnonopetukseen osallistuvien uskontokuntiin kuulumattomienkin osallistuminen edelleen opetukseen edellyttäisi huoltajien nimenomaista tahdonilmaisua.

Edellä esitetyn päätelmän mukaan myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien oppilaiden osalta heidän edelleen osallistuminen enemmistön uskonnonmukaiseen uskonnonopetukseen edellyttäisi Opetushallituksen käsityksen mukaan heidän huoltajiensa nimenomaista tahdonilmaisua.

Edellä esitetyn vuoksi tiedote kaipaa Opetushallituksen käsityksen mukaan täsmennystä siltä osin kun siinä on kysymys niistä enemmistön uskonnonopetukseen osallistuvista, jotka ovat ennen lainmuutosta tehdyn ratkaisunsa perusteella jatkaneet uskonnonopetuksen osallistumisvelvollisuuttaan. [Tässä on ilmeisesti kömmähdys, sillä Opetushallituksen lisälausunnossa 18.3.2005 lukee: ”jatkaat uskonnon opetuksessa ilman lakiin perustuvaa velvollisuutta”.]

Kannanotto: Opetushallitus on ilmoittanut pitävänsä tarpeellisenä tiedotteen tarkistamista edellä mainitulta osin. Asia ei anna minulle aiheutta enempään toimenpiteisiin.”

Tästä käy erityisen selväksi se, että huoltajien nimenomainen tahdonilmaisuu tarvitaan noissa tapauksissa. Tämä oli myös omien kanteluideni yksi tärkeimmistä tavoitteista. Mutta viittauksesta korkeimman hallinto-oikeuden antamaan perusopetuslain 13 §:n 1 momentin tulkintaan käy selväksi edelleen se, että sellaisen tahdonilmaisun on oltava nimenomaan huoltajien yhteinen. Jälkimmäinen näkemyshän on juuri Opetushallitukselle edellisen päätelmän peruste. Toisaalta kanteluissani esittämäni kantani mukaan edelliselle päätelmälle riittää jo perusopetuslain 13 § sellaisenaan. Mielestäni apulaisoikeusasiamies ratkaisunsa lainaamassani osassa hyväksyi näkemyksen, että tahdonilmaisun on oltava huoltajien yhteinen.

Opetushallituksen uuden peruskoulua koskevan muistion kohdan 1.3 (Oppilaan ja huoltajan asema) neljäs ja viides kappale kuuluvat seuraavasti:

”Perusopetuslain 13 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista oppilaista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella opetuksen järjestäjän tai koulun tulee tiedottaa huoltajille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin opetukseen oppilas jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.”

Opetushallitus on siis ratkaissut asian niin, että huoltajien tulee ilmoittaa, mihin opetukseen kysytynlaisessa tilanteessa oleva oppilas jatkossa osallistuu. Monikko tarkoittaa huoltajia yhdessä. Mutta valitettavasti tiedotteessa ei mainita sanallakaan, että takana on korkeimman hallinto-oikeuden laintulkinta, sillä se taas olisi auttanut

asian oikein ymmärtämistä ja sen vakavaa huomioonottamista. Kaikkialla muualla tiedotteessa on käytetty yksikköä paitsi kohdan 4 (Koulun perinteiset juhlat) seuraavassa uudessa tekstissä ”Tarvittaessa huoltajien kanssa voidaan sopia oppilasta koskevista yksilöllisistä järjestelyistä ja mahdollisesta vaihtoehtoisesta toiminnasta.” Myös sulkeissa oleva teksti antaa ymmärtää, että ajanjaksona 1.8.2003–24.11.2004 (siis lainmuutoksen jälkeen, mutta ennen KHO:n ratkaisua) tehty tuolloin vallinneen lain sananmukaisen tulkinnan mukainen oppilaan *yhden* huoltajan tekemä ilmoitus enemmistön uskonnonopetukseen osallistumisesta olisi edelleen aina pätevä, eikä oppilaan huoltajille opetuksen järjestäjän tai koulun silloin edes tarvitsisi tiedottaa mitään. Näin ollen tiedotteesta saattaa pikemminkin saada sen väärän käsityksen, että yhden huoltajan ilmoitus riittäisi uskonnonopetukseen osallistumiseen.

Samoin harhaanjohtavaa on tiedotteen lainaukseen sisältyvä vaatimus, että *huoltajien* (siis monikossa) tulisi tarvittaessa ilmoittaa, että uskonnonopetuksessa ollut uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas siirtyy elämäkatsomustiedon opetukseen, sillä tällaisen ilmoituksenhan voi KHO:n ratkaisun perusteella tehdä yksikin huoltaja vaikka vastoin toisen huoltajan kantaa. Itse asiassahan tällöin mitään kodin ilmoitusta ei edes tarvittaisi, vaan koulun olisi tehtävä tämä siirto muiden ilmoitusten tai pyyntöjen puuttuessa.

Tein 28.3.2006 eduskunnan oikeusasiamiehelle kantelun (dnro 1066/4/06) siitä, että nämä Opetushallituksen uudet ohjeet vaikenivat kyseisestä KHO:n antamasta laintulkinnasta, mikä voi johtaa koulutuksen järjestäjät, koulut ja huoltajat harhaan.

Tietysti KHO:n ratkaisun suoran lainaamisen sijasta olisi ohjeessa parempi antaa siihen perustuva toimintatapa, mutta kuitenkin maininnalla, että toimintatapa perustuu KHO:n laintulkintaan.

Opetushallitus ottaa 30.5.2006 kantelustani antamassaan selvityksessä selvän kannan oikeasta toimintatavasta:

”Opetushallitus on kantelijan kanssa samaa mieltä siinä, että ilmoitettaessa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas enemmistön uskonnonopetukseen, tulee ilmoituksessa olla kaikkien oppilaan laillisten huoltajien allekirjoitus.”

Näin asia olisi tullut esittää jo Opetushallituksen tiedotteessa, ja lisäksi mielestäni olisi siis tullut myös kertoa, että kyseessä on vallitseva uusi laintulkinta, jonka tuotti eräs KHO:n antama ratkaisu.

Taatakseni oikeat toimintatavat tein 29.8.2006 opetusministeriölle esityksen muuttaa perusopetuslain 13 § puhumaan huoltajien yhteisistä tahdonilmaisista. Tarkemmin sanoen pyysin opetusministeriötä ryhtymään toimenpiteisiin perusopetuslain uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta koskevan 1.8.2003 voimaan tulleen 13 §:n muuttamiseksi niin, että pykälässä mainitut huoltajan ilmoitus (1 mom), huoltajan pyyntö (3, 5 ja 6 mom) ja huoltajan päätös (4 mom) muutettaisiin vastaavasti muotoon huoltajien yhteinen ilmoitus, huoltajien yhteinen pyyntö ja huoltajien yhteinen päätös. Esitin myös, että kuitenkin tällöin pykälään tulisi ottaa sama tuomioistuinten päätökseen viittaava poikkeussäännös kuin on lapsen uskonnollisesta asemasta päättämisen suhteen uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentin viimeisessä virkkeessä.

Opetusministeriölle tekemääni lainmuutosesitystä perustelin yksityiskohtaisemmin sillä, että kuten oppilaan ilmoittaminen oppilaiden enemmistön uskonnon opetukseen vastaisi hänen liittämistään tämän enemmistön uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi perusopetuslaista hänelle koituvien seurausten puolesta, niin vastaava koskee perusopetuslain 13 §:ssä tarkoitettua pyyntöä ja päätöstä. Tarkemmin sanoen huoltajan pyyntö, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas saa osallistua muuhun opetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen kuin oppilaiden enemmistön uskonnollisen yhdyskunnan mukaiseen uskonnonopetukseen sillä perusteella, että tämä opetus oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan, vastaa oleellisesti sitä tai on sitovampaakin kuin, että hänet liitetään jonkin asianomaisen uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi, ja joka tapauksessa kyseisen ratkaisevan käsityksen esittäminen lapsen uskonnollisesta katsomuksesta on oltava huoltajien yhteinen, jotta sillä voisi olla merkitystä. Muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon (käytän tätä nimeä tällä hetkellä voimassa olevan nimen ortodoksinen kirkkokunta sijasta, sillä eduskunta hyväksyi 20.10.2006 lain ortodoksisesta kirkosta, laki sisältää tämän nimenmuutoksen ja lain on tarkoitus tulla voimaan jo 1.1.2007) kuuluvan oppilaan huoltajan pyyntö saada oppilaalle oman uskonnon opetusta tarkoittaa toisaalta sellaista katsomuksellista kannanottoa tämän opetuksen sisällöstä ja toisaalta sellaista kannanottoa lapselle asetettavasta osallistumisvelvollisuudesta, että pyyntöä ei mielestäni voi yksi huoltajista pätevästi tehdä vastoin toisen huoltajan kantaa. Tämän tapauksen suhteen kuitenkin Opetushallitus on apulaisoikeusasiamiehen kannanoton perusteella tehnyt 21.8.2006 opetusministeriölle tarkennuspyynnön vähemmistöuskontojen opetukseen osallistumisesta. Pyyntö saattaa johtaa muutoksiin tässä kysymyksessä, vaikka onkin ehkä hankala nähdä, että oppilas voitaisiin sittenkään velvoittaa osallistumaan kyseiseen opetukseen ainakaan silloin, kun sen katsottaisiin olevan useamman uskonnollisen yhdyskunnan yhteistä. Edelleen huoltajan pyyntö, että uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla, jolle ei järjestetä oman uskonnon opetusta (mahdollisesti siksi, että sitä ei ole pyydettykään), opetetaan elämänskatsomustietoa, tarkoittaa sellaista ratkaisua lapsen katsomuksesta, että sitä ei yksi huoltajista voi tehdä vastoin toisen huoltajan kantaa, elämänskatsomustiedon opetus kun tarkoitettu ensisijassa uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille, kuten sen tulee ollakin. Lopuksi useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan huoltajan päätös siitä, minkä uskonnollisen yhdyskunnan opetukseen oppilas osallistuu, on luonteeltaan sellainen, että sitä ei yksi huoltajista voi pätevästi tehdä vastoin toisen huoltajan kantaa.

Mielestäni myös, kuten opetusministeriöllekin kerroin, muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalla kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan järjestämän koulun uskonnon opetusta korvaavan opetuksen on oltava huoltajien periaatteessa yhteisesti pyytämää, ja siksi koulun on vaadittava tästä opetuksesta huoltajien yhteinen luotettava selvitys.

Esittämäni lainmuutos mielestäni vain saattaisi KHO:n ennakkoratkaisun antaman vallitsevan laintulkinnan itse lakitekstiksi. Siis esittämäni lakia pitäisi noudattaa jo nyt.

On huomattava, että jos oppilaasta ei tehdä perusopetuslain 13 §:ssä tarkoitettua huoltajan/hoitajien yhteistä tahdonilmaisua eli ilmoitusta, pyyntöä tai päätöstä eikä myöskään selvitystä korvaavasta opetuksesta, niin koulu kuitenkin tietää, mitä oppilaalle opetetaan, ja voi tämän *oletusarvoisen opetuksen* huoltajille tiedottaa. Nimittäin, olettamalla yksinkertaisuuden vuoksi, että evankelis-luterilainen kirkko on oppilaiden enemmistön uskonnollinen yhdyskunta, tähän kirkkoon kuuluvalla oppilaalle opetetaan tietysti evankelis-luterilaista uskontoa, ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalle opetetaan ortodoksista uskontoa (kolmen säännön täytyessä), uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle opetetaan elämäkatsomustietoa (jälleen kolmen säännön täytyessä) ja muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalle järjestetään perusopetusasetuksen 5 §:n määräämää muuta opetusta tai ohjattua toimintaa, kuten myös äsken tarkastelemissani tapauksissa, jos kolmen sääntö ei täyty. On huomattava, että mainitsemani perusopetusasetuksen 5 §:n määräämä muu opetus tai ohjattu toiminta ei sisänsä voi olla yhdenkään huoltajan eikä yhdenkään oppilaan katsomuksen vastaista; tämä järjestely ei myöskään vaaranna elämäkatsomustiedon opetusta ensisijassa uskollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien oppiaineena.

On edelleen huomattava, että koulun oikea toimintatapa on vaatia nimenomaan edellisessä kappaleessa tarkoittamani huoltajien yhteinen kirjallinen tahdoilmaisus silloin, kun se on tarpeen perustaksi koulun omille opetusjärjestelyille, sen sijaan, että koulu hyväksyisi perustaksi oppilaan kahdesta (tai useammasta) huoltajasta yhden huoltajan tekemän kirjallisen tahdonilmaisun ja pitäisi sen voimassa, paitsi ellei toinen (tai muu) huoltaja saisi mahdollisesti tietää tästä tahdonilmaisusta ja omasta päätösvallastaan ja silloin (pätevästi) kiistäisi kirjallisesti toisen huoltajan yksin tekemän tahdonilmaisun. Koulun on nimittäin tiedotettava riittävällä tavalla asioista huoltajille. Toisaalta esimerkiksi koulun ilmoituksen huoltajille siitä, että oppilaalle opetetaan elämäkatsomustietoa (kun huoltajat eivät olleet toisenlaista yhteistä tahdonilmaisua esittäneet), olisi tietysti hyvä olla, vaikkakaan ei välttämätöntä, yhden huoltajan kuittaaman ja kouluun palauttaman. Kertoipa tuo huoltaja sitten toiselle huoltajalle tai ei tästä koulun ilmoituksesta ja olipa tuo toinen huoltaja asian hänelle mahdollisesti tultua kerrotuksi asiasta mitä mieltä tahansa, se ei muuta sitä, että koulun on opetettava oppilaalle elämäkatsomustietoa. Missään tapauksessa koulu ei saa vaatia, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan osallistumiseen elämäkatsomustiedon opetukseen tarvittaisiin jonkinlainen huoltajien yhteinen ilmoitus.

Sen seikan tähden, että opetusministeriölle esittämäni lainmuutosta pitäisi noudattaa jo nyt, ja Opetushallituksen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisujen vaatimuksesta uudistamien tiedotteiden nojalla opetuksen järjestäjän ja koulun tulee mielestäni siis menetellä seuraavasti.

Vaatimukseni Helsingin kaupungille.

(1) Vaadin, että mahdollisimman pian on Helsingin kaupungin peruskoulun kaikilla luokka-asteilla tehtävä seuraavanlainen kirjallinen kysely jokaisen sellaisen oppilaan huoltajille, joka ei nykyään ole yllä tarkoittamassani oletusarvoisessa (katsomusaine)opetuksessa (tai sen vastineessa). Kyselyn tarpeeksi on mainittava perusopetuslain muutos vuonna 2003, korkeimman hallinto-oikeuden antama perusopetuslain tulkinta vuonna 2004, eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen kannanotto vuonna 2005 sekä Opetushallituksen näihin perustuvat ohjeet vuonna 2006. Kyselyn lähtökohtana on se katsomusaineopetus, jossa oppilas nykyään on, ja siksi kysely jakaantuu neljään eri tapaukseen (tapauksiin (a)–(d) alla). Kyselyä ei tarvita tapauksessa, että oppilas on aloittanut peruskoulun aikaisintaan vuonna 2004 ja hänellä on kouluun ilmoittamisestaan lähtien ollut vain yksi huoltaja. Kyselyssä on mainittava, että huoltajien ei ole pakko kyselyyn vastata, ei varsinkaan silloin, jos huoltajat eivät ole yksimieliset, mutta että kuitenkin olisi asiallista, että tällöinkin yksi huoltajista kuittaisi kyselyn ja siihen sisältyvän koulun ilmoituksen jatkotoimenpiteistä tiedoksi saaduksi.

(a) *Kysely jokaisen evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksessa olevan evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattoman oppilaan huoltajille.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu siirtää oppilaan pois evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksesta, paitsi jos huoltajat yhdessä ilmoittavat, että oppilas osallistuu edelleen tähän opetukseen. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoehdot ovat seuraavat. Ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan oppilaan koulu sijoittaa ortodoksisen uskonnon opetukseen. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan koulu sijoittaa elämänskatsomustiedon opetukseen. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan huoltajat voivat myös yhdessä pyytää, että oppilas saa osallistua muuhun Helsingin kaupungin järjestämään uskonnon opetukseen (ortodoksisen ohella katolisen, islamin tai buddhalaisen uskonnon tai krishnauskon), jos tämä opetus oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan. Muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan oppilaan huoltajat voivat yhdessä pyytää oppilaalle tämän oman uskonnon opetusta (ja oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan samalla yhdessä päättää, minkä niistä uskonnon opetusta) tai yhdessä pyytää oppilaalle elämänskatsomustiedon opetusta tai yhdessä luotettavasti selvittää, että oppilas saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(b) *Kysely jokaisen muussa uskonnonopetuksessa kuin evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksessa olevan ortodoksiseen kirkkoon kuulumattoman oppilaan huoltajille.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu siirtää oppilaan pois tästä uskonnon opetuksesta, paitsi jos huoltajat yhdessä pyytävät, että oppilas saa yhä osallistua tähän

opetukseen. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoehdot ovat seuraavat. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan koulu sijoittaa elämäkatsomustiedon opetukseen. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan huoltajat voivat myös yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai yhdessä pyytää, että tämän sijasta oppilas saa osallistua johonkin muuhun Helsingin kaupungin järjestämään uskonnon opetukseen (ortodoksisen, katolisen, islamin tai buddhalaisen uskonnon tai krishna-uskon) kuin jossa hän nyt on, jos sellainen opetus oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan. Uskonnolliseen yhdyskuntaan (tällöin muuhun kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseseen kirkkoon) kuuluvan oppilaan huoltajat voivat yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan yhdessä pyytää oppilaalle jotain muuta oman uskonnon opetusta kuin nykyistä tai yhdessä pyytää oppilaalle elämäkatsomustiedon opetusta tai yhdessä luotettavasti selvittää, että oppilas saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(c) *Kysely jokaisen elämäkatsomustiedon opetuksessa olevan uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan huoltajille.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu siirtää oppilaan pois elämäkatsomustiedon opetuksesta, paitsi jos huoltajat yhdessä pyytävät, että oppilas saa yhä osallistua tähän opetukseen. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoehdot ovat seuraavat. Huoltajat voivat yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai huoltajat voivat yhdessä pyytää tämän oman uskonnon opetusta (ja oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan samalla yhdessä päättää, minkä niistä uskonnon opetusta) tai huoltajat voivat yhdessä luotettavasti selvittää, että oppilas saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(d) *Kysely jokaisen sellaisen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan huoltajille, joka saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu hyväksyy tämän opetusjärjestelyn edelleen ainoastaan, jos huoltajat yhdessä ilmoittavat, että oppilas jatkaa tässä opetuksessa. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoehdot ovat seuraavat. Huoltajat voivat yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai huoltajat voivat yhdessä pyytää oppilaalle tämän oman uskonnon opetusta (ja oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan samalla yhdessä päättää, minkä niistä uskonnon opetusta) tai huoltajat voivat yhdessä pyytää oppilaalle elämäkatsomustiedon opetusta tai oppilaan kuuluessa useampaan

kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan yhdessä luotettavasti selvittää, että oppilas saa oppilaan jonkin muun oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta kuin sen, jonka opetuksessa oppilas nyt on; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(2) Vaadin, että Helsingin kaupunki tekee jatkossa kohtaa (1) vastaavan kyselyn myös Helsingin kaupungin peruskouluun muualta Suomesta muuttavan tai ulkomailta tulevan oppilaan tapauksessa. Ei nimittäin ole varmaa, että muualta Suomesta muuttavasta oppilaasta olisi tehty kyselyitä (1) tai (3) vastaava kysely.

(3) Vaadin, että Helsingin kaupunki tekee jatkossa kohtaa (1) vastaavan kyselyn myös aina silloin, kun keväisin huoltajat ilmoittavat lapsen Helsingin kaupungin peruskoulun ensimmäiselle vuosiluokalle seuraavaksi syksyksi. Ilmoituslomake on siis muotoiltava niin, että koulu kertoo siinä lapsen huoltajille, mikä on se oletusarvoinen opetus, jonka koulu oppilaalle järjestää, elleivät huoltajat yhdessä päättää jostain toisesta järjestelystä silloin, kun siihen on huoltajilla oikeus. Ensimmäisen kerran tämä tulee esille jo keväällä 2007, joten asiasta on kaupungin päätettävä pian.

Helsingin kaupungin peruskoulun nykyinen tilanne. Olin syyskuussa 2003 kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle erityisesti siitä tavasta, jolla Helsingin kaupunki oli toteuttanut perusopetuslain muutetun 13 §:n. Olin kanteluni voittanut kesäkuussa 2005 siinä mielessä, että Opetushallitus vaadittiin korjaamaan tiedotteensa, johon Helsingin kaupunki oli nojautunut itse perusopetuslain sijasta. Keväällä 2006 Opetushallitus antoi uusitun tiedotteensa (/muistionsa/ohjeensa). Itse tässä tiedotteessa oli taas arvosteltavaa, mikä vei aikaani, kuten vei moni muukin hankkeeni uskonnonvapauden puolesta. Niinpä vasta kesäkuun 2006 lopussa ehdin ensimmäistä kertaa sitten kanteluni tekemisen vuonna 2003 ryhtyä tutustumaan siihen, kuinka Helsingin kaupunki on sittemmin asiat järjestänyt.

Otin siksi kesä–heinäkuun vaihteessa 2006 selvää Helsingin kaupungin opetusviraston perusopetuslinjan opetuskonsultti Sari Vahteralta siitä, kuinka opetusvirasto oli toteuttanut Opetushallituksen uudet ohjeet. Puhuimme pitkään puhelimesta, ja onneksi hän ehti ystävällisesti lähettää minulle sähköpostitse ennen tuolloin juuri alkavaa lomaansa ilmeisestikin opetusviraston sisäisestä verkosta asiaan liittyviä ohjeistuksia, tiedotteita ja lomakkeita. Lisäksi heinäkuun 2006 lopussa kävin tapaamassa Aleksis Kiven peruskoulun rehtoria ja tutkin opetusviraston julkisia verkkosivuja.

Mutta huonolta näytti, ja yhä näyttää.

Opetusvirasto järjesti toukokuussa 2006 jonkinlaisen Opetushallituksen tiedotteen mukaisen kyselyn. Asiaa koskeva opetusviraston perusopetuslinjan ohjeistuksen (**liite 2 — liitettä 1 ei ole**) luvun ”1. Uskonnon opetus ja siihen osallistuminen” kohta ”Uskonnonvapauslain voimaantulo ja enemmistön uskontoon osallistuvat muut kuin evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluvat” on seuraava:

”Opetushallituksen uusissa ohjeissa todetaan seuraavaa:

”Perusopetuslain 13 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista oppilaista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella (6.6.2005) opetuksen järjestäjän tai koulun tulee tiedottaa huoltajille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin opetukseen oppilas/opiskelija [”opiskelija” on väärä lisäys] jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.

Ohjeiden mukaan Helsingissä lomake uskonnonopetukseen osallistumisesta on jaettava kevään 2006 aikana kaikille vuosiluokkien 4–6 oppilaille, jotka ovat osallistuneet evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen, mutta eivät kuulu evankelisluterilaiseen kirkkoon. Vuosiluokkien 1–3 ao. oppilaille lomaketta ei tarvitse jakaa, koska he ovat koulutulokkaina sen täyttäneet.”

Ohjeistuksen tätä kohtaa seuraava kohta ”Kenelle uskonnon opetukseen osallistumista koskeva lomake jaetaan?” alkaa seuraavalla huomautuksella: ”Edellinen toimenpide on erillinen ja koskee eduskunnan oikeusasiamiehen päätöksen noudattamista.” Vielä kannattaa lainata kohdan seuraavasti kuuluva jatko: ”Normaalisti lomake jaetaan: peruskoulussa vain koulutulokkaille; Suomeen ulkomailta muuttaville oppilaille/opiskelijoille; huoltajalle/opiskelijalle hänen pyynnöstään, jos hän haluaa muuttaa nykyistä asiantilaa; lukiossa ensimmäisen vuoden opiskelijoille.”

Perusopetuslinjan kyseisten 4.–6.-luokkalaisten huoltajille osoitettu yhdistetty tiedote ja lomake ”Osallistuminen uskonnon opetukseen/peruskoulu” (**liite 3**) vaatii tasan yhden huoltajan allekirjoituksen. Erityisesti valinnalle oppilaan jatkamisesta evankelisluterilaisen uskonnon opiskelussa ei siis ole vaadittu huoltajien yhteistä allekirjoitusta, ei muodollisesti eikä kuulemastani päätellen käytännössäkään; tietystikään tiedotteessa ei myöskään ole kerrottu, ei huoltajille eikä kouluille, että tällainen huoltajan valinta on pätevä vain, jos oppilaan huoltajat ovat siitä samaa mieltä.

Samoin perusopetuslinjan tiedote ja lomake ”Osallistuminen oman uskonnon opetukseen/peruskoulu” (**liite 4**) vaatii vain yhden huoltajan allekirjoituksen.

Lisäksi Helsingin kaupungin opetusviraston oppilastietokortti perusopetuksen luokille 7–9 (**liite 5**) vaatii huoltajista vain yhden allekirjoituksen; kortissa ilmoitetaan rastilla sopivassa ruudussa, mihin koulun katsomusaineopetukseen tai tätä korvaavaan opetukseen koulussa tai mahdollisessa oppilaan omassa yhdyskunnassa oppilas osallistuu. Helsingin kaupungin opetusviraston *Kuudesluokkalaisen oppiaassa oppilaille ja heidän vanhemmilleen lukuvuodeksi 2006–2007* kerrotaan sivulla 11 seitsemännelle luokalle siirtymistä koskevassa luvussa (**liite 6**), että kuudesluokkalaiset täyttävät oppilastietokortin yhdessä vanhempiensa kanssa ja palauttavat sen luokanopettajalle viimeistään 26.1.06. Kortti oli siis täytetty jo ennen Opetushallituksen uusien ohjeiden ilmestymistä. Edelleen sivulla 11 kerrotaan, että yhtenäisen peruskoulun oppilaiden ei tarvitse täyttää oppilastietokorttia silloin, kun he jatkavat opiskelua omassa koulussaan, ja tämän vahvasti minulle jo ennen oppaaseen tutustu-

mistani Aleksis Kiven yhtenäisen peruskoulun osalta sen rehtori. Oppilastietokortin yhteydessä ei huoltajille selvitetä katsomusaineiden opetusta koskevia perusopetuslain muutoksia. Kuten yltä selviää, nämä oppilaat eivät ole kuuluneetkaan uskonnon tai oman uskonnon opetukseen osallistumista koskevien tiedotteiden ja lomakkeiden (normaali)jakelun piiriin. Nyt 8.–9. vuosiluokilla olevien oppilaiden huoltajat eivät siis ole koskaan saaneet koulun taholta edes tietää, että enemmistön eli siis evankelis-luterilainen uskonnonopetus ei olekaan enää lähtökohta ja että joissain tapauksissa on tullut uusia valinnanmahdollisuuksia.

Helsingin kaupungin opetusvirasto on siis ollut välittämättä siitä, että kuten perusopetuslain 13 §:stä seuraa ja kuten Opetushallitus sen eduskunnan (apulais) oikeusasiamiehen kannanotoon perustuvissa uusissa ohjeissaan selvittää, koulun on tehtävä *kattava* kysely kaikkien niiden oppilaiden huoltajille, jotka eivät ole oletusarvoisessa opetuksessa, ja edelleen siitä uudesta vallitsevasta perusopetuslain 13 §:n tulkinnasta, jota KHO:n päätös merkitsee ja joka oli kerrottu, mutta kylläkin harhaanjohtavan epäselvästi, myös Opetushallituksen uusissa ohjeissa, eli siis siitä, että oppilaan (edelleen) osallistuminen oletusarvoisesta opetuksesta poikkeavaan opetukseen vaatii oppilaan *kaikkien* huoltajien yhteisen kirjallisen tahdonilmaisun. Toukokuussa 2006 kysely olisi pitänyt kohdistaa erityisesti kaikkien niiden lasten huoltajille, jotka eivät kuuluneet evankelis-luterilaiseen kirkkoon, mutta jotka joko opiskelivat evankelis-luterilaista uskontoa tai jotka olivat syksyn 2006 koulutulokkaita ja ilmoitettu opiskelemaan evankelis-luterilaista uskontoa. Kouluille ja huoltajille olisi pitänyt tiedottaa sekä laista että sen uudesta tulkinnasta, ja lomakkeet olisi pitänyt laatia tämän mukaisiksi.

Lähetin Sari Vahteralle heinäkuussa ja elokuun alussa 2006 sähköpostitse useita viestejä, joissa kommentoin opetusviraston ohjeistusta, tiedotteita ja lomakkeita ja vaadin niihin parannuksia laajasti esittämilläni perusteilla. Tapasimmekin hänen kanssaan, mutta vasta valitettavan myöhäisenä ajankohtana 6.9.2006. Sitten omat työkiireeni estivät minua palaamasta tapaamisemme asioihin, vaikka hänelle niin lupailinkin. Hän ei ole lähettänyt minulle mitään korjattuja versioita niistä kesä–heinäkuun vaihteessa lähettämistään asiakirjoista, joita hänelle kritisoin, eikä ole kertonut mistään opetusviraston mahdollisista uusista toimenpiteistä.

Minun on siis pelättävä tilanteen olevan edelleen yhtä huono kuin se oli aiemminkin. Vain uusi *Tervetuloa kouluun* -opas sisältänee oikeansuuntaista edistystä.

Haluan voida luottaa viranomaiseen. Siksi haluan saada asiat korjatuiksi.

Jouni Luukkainen, matematiikan dosentti
Castréninkatu 10 C 53, 00530 HELSINKI
puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry, www.ateistit.fi
p. (09) 191 51443, (09) 7534 703, jouni.luukkainen@helsinki.fi

Liitteet 2–6